

«Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν»; Ψυχολογικό ή οντολογικό αίτημα; (Πρωτοπρεσβύτερος Αδαμάντιος Αυγουστίδης, Αναπλ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών)

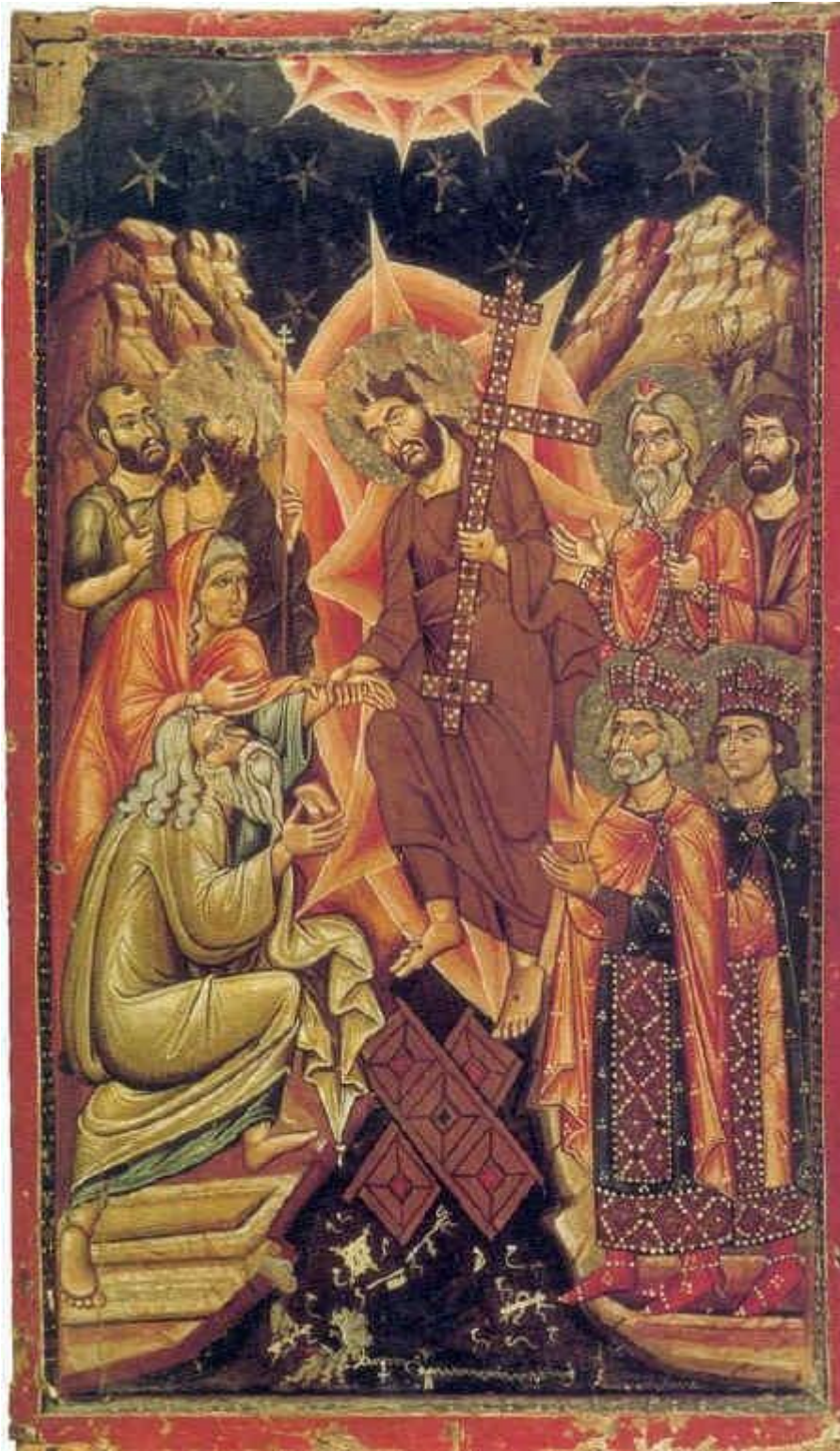
[/ Πεμπτουσία](#)

1. Εισαγωγή

Διατρέχοντας την ιστορική πορεία της Χριστιανοσύνης, είναι φυσικό ο μελετητής των αντιθέσεων και των αντιπαραθέσεων μεταξύ της Εκκλησίας και του κόσμου να σταθεί με περισσή προσοχή στον περίφημο λόγο του Αποστόλου των εθνών στην Πνύκα,

Οι Αθηναίοι ακροατές γοητεύτηκαν από το πρωτόγνωρο μήνυμα του Ευαγγελίου, μέχρι που έγινε αναφορά στην ανάσταση του Χριστού, «ακούσαντες δε ἀνάστασιν νεκρῶν οἱ μὲν ἐχλευάζον, οἱ δὲ εἶπον ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου».

Σήμερα, είκοσι αιώνες μετά, δεν φαίνεται να έχουμε υπερβεί την αρχική δυσκολία συνάντησης της Θείας Αποκάλυψης και του ανθρώπινου πνεύματος, όπως ανάγλυφα διαγράφεται κατά την πρώτη τους επαφή στην Αθήνα. Μια από τις βασικότερες αντιρρήσεις, που εγείρει η ανθρώπινη σκέψη εναντίον της θρησκείας, σχετίζεται με την προβληματική του θανάτου και θα μπορούσαμε να τη συνοψίσουμε στην εξής αφοριστική διατύπωση: Η θρησκεία αποτελεί ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα, το οποίο οικοδομείται πάνω στον ανθρώπινο φόβο

απέναντι στο θάνατο και στηρίζεται στη δημιουργία επανορθωτικών αλλά απατηλών παραδείσων.

Το ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε, όπως ήδη διατυπώθηκε στον τίτλο αυτής της εργασίας, είναι τώρα σαφές: Μήπως η χριστιανική πεποίθηση περί προσδοκώμενης αναστάσεως των νεκρών είναι ένα ανθρώπινο επινόημα, με σκοπό την ανακούφιση του υπαρξιακού άγχους μπροστά στο αναπότρεπτο του θανάτου, ή μήπως αποτελεί αλήθεια, της οποίας οι οντολογικές διαστάσεις υπερβαίνουν κάθε είδους χρησιμοθηρία, ακόμα και αν αυτή είναι ασυνείδητη ή φαινομενικά απαραίτητη, έστω και ως ψευδαίσθηση;

Είναι πραγματικά ο φόβος του θανάτου ικανό και αναγκαίο συστατικό για τη θεμελίωση της θρησκείας; Και ακόμη: η χριστιανική διδασκαλία εμπεριέχει στοιχεία που θα μπορούσαν να ανατρέψουν την υποτιθέμενη ορθολογική απομυθοποίηση του θρησκευτικού φαινομένου;

2. Ο φόβος τον θανάτου ως αίτιο της πίστης

Ο αιώνας που ζούμε χαρακτηρίζεται από την καταναγκαστική προσπάθεια να δικαιώσει τις φιλοδοξίες του 19ου αιώνα, δηλαδή να ανακαλύψει και να τεκμηριώσει με επιστημονικές μεθόδους τους καθολικούς νόμους, που κυβερνούν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Στα πλαίσια αυτής της νοοτροπίας διαμορφώνεται η πεποίθηση ότι ο θάνατος —το δέος και ο φόβος μπροστά στο αναπότρεπτο της ανθρώπινης θνητότητας— αποτελεί ένα από τα δημιουργά αίτια της θρησκείας.

Μεταξύ των εκφραστών αυτών των απόψεων και των διαμορφωτών των επιστημολογικών προϋποθέσεων, που υποστήριξαν την ανθρωποκεντρική, ανθρωπογενή και χρησιμοθηρική εκδοχή της θρησκείας, είναι αναμφίβολα δυο ισχυρές προσωπικότητες του αιώνα μας, ο K. Marx και ο S. Freud. Η αντίληψη του K. Marx για τη θρησκεία ως «οπίου των λαών» — δηλαδή ως ψευδαισθησιογόνου κατευναστικού της ανθρώπινης αγωνίας— είναι γνωστή και δεν χρειάζεται να επιμείνουμε. Αξίζει όμως να καταγράψουμε μια διατύπωσή του, η οποία υπογραμμίζει εντονότερα την συσχέτιση που θεωρεί ότι υπάρχει μεταξύ της θρησκείας και του φόβου μπροστά στο θάνατο: «Η κατάργηση της θρησκείας ως απατηλής ευτυχίας των λαών επιβάλλεται για την πραγματική τους ευτυχία. Το αίτημα να παραιτηθούμε από τις αυταπάτες για τη φύση της, είναι ένα αίτημα να παραιτηθούμε από μια κατάσταση που χρειάζεται ψευδαισθήσεις. Η κριτική της θρησκείας επομένως είναι, σε εμβρυακή μορφή, η κριτική για την κοιλάδα των στε-ναγμών, το φωτοστέφανο της οποίας είναι η θρησκεία».

Η φροϋδική θεωρία δεν φαίνεται, σε γενικές γραμμές, να βρίσκεται μακριά από

αυτή την αντίληψη. Ο Freud υπέθεσε ότι ο άνθρωπος, ερχόμενος σε επαφή με την τραγικότητα του θανάτου και μη μπορώντας να την αντιμετωπίσει, «επινόησε» για λόγους ψυχολογικής ισορροπίας φανταστικούς τρόπους, δηλαδή θρησκευτικές δοξασίες, ώστε να μπορέσει να ισορροπήσει ψυχικά μεταξύ της ρεαλιστικής αποδοχής του και της ψυχολογικής άρνησής του.

Η ορθόδοξη χριστιανική τοποθέτηση απέναντι στο γεγονός του θανάτου δικαιώνει άραγε τις κοινωνιολογικές, ψυχολογικές ή ακόμη και θρησκευτικές αντιλήψεις που φαίνονται να συνάδουν εκόντως-ακόντως στην αντιμετώπιση της πίστης σαν το αποτέλεσμα των ψυχολογικών μηχανισμών άμυνας απέναντι στο άγχος θανάτου;

Πιστεύουμε ότι, αν παρατηρούσε κανείς τη γλώσσα και μόνο που χρησιμοποιεί ο ορθόδοξος θεολογικός λόγος, όταν αναφέρεται στο πρόβλημα του θανάτου, θα ήταν, τουλάχιστον, προσεκτικότερος στις γενικεύσεις των συμπερασμάτων του σχετικά με την ψυχολογική τάξεως χρησιμοθηρική εκδοχή της πίστης. Ο ρεαλισμός και η αντικειμενικότητα της θεολογίας μας δεν αφήνουν περιθώρια ούτε άρνησης ούτε ωραιοποίησης του πιο τραγικού χαρακτηριστικού της ανθρώπινης ύπαρξης.

Αρκεί να ανατρέξουμε στο πιο αδιαμφισβήτητο και διαχρονικό κείμενο της ορθόδοξης θεολογίας περί θανάτου —τη νεκρώσιμη ακολουθία— για να διαπιστώσουμε το ρεαλισμό και την οδύνη μπροστά στη «φοβερά ώρα του θανάτου». Ποιός θα μιλούσε για θρησκευτικού τύπου άρνηση του γεγονότος και της τραγικότητάς του μπροστά σε διατυπώσεις όπως: «Θρηνώ και οδύρομαι όταν εννοήσω τον θάνατον, και ίδω εν τοις τάφοις κειμένην την κατ' εικόνα Θεού πλασθείσαν ημίν ωραιότητα, άμορφον, άδοξον, μη έχουσαν είδος· Ω του θαύματος! Τί το περί ημάς τούτο γέγονεν μυστήριον; Πώς παρεδόθημεν τη φθορά, και συνεζεύχθημεν τω θανάτω;».

Θα μπορούσε βέβαια να ισχυριστεί κάποιος ότι πρόκειται για λυρικές εκφράσεις του παρελθόντος, που δεν συμφωνούν απόλυτα με τις τρέχουσες αντιλήψεις. Είναι γεγονός ότι συχνά προβάλλονται σαν αυτονόητες μερικές θεολογικές απόψεις όπως ότι ο θάνατος υπερβαίνεται αυτοδικαίως χάρη στην αθανασία της ψυχής, ή άλλοτε ότι η πνευματική βελτίωση —η «τελειοποίηση» διά της καλλιέργειας των αρετών και διά της τηρήσεως του φυσικού ή του θείου νόμου— μπορεί να αποτελεί έναν τρόπο υπέρβασης του θανάτου. Πρόκειται για κλασικά επιχειρήματα θρησκευτικού τύπου, που στο βάθος τους εκφράζουν την ευσεβιστική εκδοχή του δυτικού πραγματισμού. Ωστόσο είναι προφανές ότι τελικά δικαιώνουν τη θεωρία περί της ψυχολογικής αναγκαιότητας, ως αιτιογενετικού παράγοντα της θρησκευτικότητας.

Η σύγχρονη ορθόδοξη θεολογία δεν φαίνεται να διαφοροποιείται —πώς θα ήταν δυνατόν άλλωστε;— από το πνεύμα της νεκρώσιμης ακολουθίας, διαφοροποιείται όμως σαφώς από τα «θρησκευτικά» επιχειρήματα που προαναφέραμε.

Σύμφωνα με ένα σύγχρονο θεολόγο, για παράδειγμα, «Ούτε η «ηθική» ή «δικανική» λύση μπορεί να δώσει την υπέρβαση του θανάτου... Όχι, ο θάνατος δεν νικιέται με τίποτε από αυτά· αυτό που νικιέται μ' αυτά είναι η απασχόληση με το πρόβλημα του θανάτου, δηλαδή νικιέται η συνείδηση της τραγικότητας και του απαραδέκτου του θανάτου. Ο ευσεβισμός δημιουργεί ανθρώπους που δεν συγκινούνται, που δεν αγανακτούν· γιατί υπάρχει θάνατος, είτε γιατί καταφεύγουν στην πίστη της αθανασίας της ψυχής για να παρηγορηθούν και να παρηγορηθούν, είτε γιατί απολυτοποιούν την ηθική σε τέτοιο σημείο ώστε να πιστεύουν ότι η αθανασία κερδίζεται με την αρετή».

Γι' αυτό, συμπληρώνει άλλος: «Πρέπει να εξοβελίσουμε όλες μαζί τις ιδεολογίες και κάθε θρησκεία, περιλαμβανομένης και κάθε μορφής παρηκμασμένου Χριστιανισμού, εφόσον μέχρι σήμερα δεν μας κατέστησαν ικανούς να ζήσουμε μια σφαιρική λύση στην ύπαρξή μας. Το πιο σοβαρό ελάττωμα κάθε ιδεολογίας και θρησκείας είναι ότι περιφρονούν το μόνο αληθινά ουσιαστικό ερώτημα της ζωής, που δεν είναι, άλλο από το ερώτημα το θανάτου».

Θα μπορούσαμε λοιπόν να αντιστρέψουμε τις αντιθρησκευτικές τοποθετήσεις, ισχυριζόμενοι ότι η διανοητικοποιημένη προσέγγιση του θανάτου από την κοινωνικο-φιλοσοφική ή την ψυχολογική διάνοηση ευοδώνει πολύ περισσότερο την άρνηση, την απώθηση ή την απέλπιδα εκλογίκευση του τραγικότερου γεγονότος της ανθρώπινης ύπαρξης από ό,τι η εκκλησιαστική μας Παράδοση. Αυτό αποδεικνύει άλλωστε και η πολιτισμική άρνηση του θανάτου που χαρακτηρίζει το σύγχρονο δυτικό πολιτισμό με αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες, τις οποίες θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε υπό τον όρο «παθολογικό πένθος».

Χρειάζεται, όμως, να αναζητήσουμε την ευθύνη μας στις περιπτώσεις, όπου οι παρεκκλίσεις από την γνήσια Παράδοσή μας δικαιώνουν τις θύραθεν αμφισβητήσεις. «Από τη ζύμωση (εννοείται του κόσμου με το Χριστιανισμό) προέκυψαν το αγαθό της δημοκρατίας, ο περιορισμός και η αποϊεροποίηση της πολιτικής, η σημασία του διαλόγου και του σεβασμού του άλλου, η αύξουσα αποσαφήνιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τα οποία το πολυτιμότερο είναι η ελευθερία του πνεύματος. Αλλά εδώ έχουμε απόκλιση: ο ευσεβισμός και ο ηθικισμός των χριστιανικών πληθυσμών επέφερε την άρνηση του Θεού, ενός «Θεού εκδικητή». Ακολούθησε ή άρνηση κάθε υπερβατικού. Μετά από αυτά πώς είναι δυνατό να θεμελιωθεί η υπερβατικότητα του πρόσωπου; Ο «θάνατος του Θεού»

συνεπιφέρει το θάνατο του ανθρώπου».

Τα όσα προαναφέρθηκαν μας αναγκάζουν να εγκαταλείψουμε την υπεραπλουστευτική, όπως αποδεικνύεται, προσέγγιση της πίστης ως αποτέλεσμα μιας ψυχολογικής ανάγκης μπροστά στο άγχος θανάτου και μας ωθούν προς μια ενδελεχέστερη διερεύνηση των πραγμάτων. Πόσο έντονες και σαφείς είναι τελικά οι αντιθέσεις μεταξύ θεολογίας και επιστήμης της ψυχολογίας; Και ακόμη: ό,τι παρουσιάζεται σαν αντιπαράθεση είναι απαραίτητα σημείο διάστασης και μόνο, ή υπάρχουν σημεία σύγκλισης, που δεν μπορούν να γίνουν ορατά μέσα στα γενικόλογα σχήματα των ιδεολογικοποιημένων αντιμαχιών;

3. Η υπέρβαση του θανάτου ως οντολογικό αίτημα

Στο έργο του Freud —έκτος από τα γενικά σημεία που προαναφέραμε— συναντάμε και κάποιες ιδιαίτερες πτυχές, που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον σε σχέση με το θέμα μας. Το υπέδαφος της φροϋδικής σκέψης χαρακτηρίζεται από ένα δυαλισμό, στα πλαίσια του οποίου οι βασικές και κυριαρχικές ενστικτώδεις δυνάμεις που παραδεχόταν αρχικά ήταν το ένστικτο της ηδονής (libido) και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης (self preservation), ως αντίρροπες τάσεις. Το ζητούμενο είναι η τελική ισορροπία μεταξύ τους, καθώς οι δυνάμεις της αυτοσυντήρησης τροποποιούν ή και αναστέλλουν την libido βάσει της αρχής της πραγματικότητας (reality testing).

Το Μάιο του 1920 ο πατέρας της ψυχανάλυσης εκδίδει το έργο του «πέρα από την αρχή της ηδονής» (Beyond Pleasure Principle. Με αυτό το κείμενο ο Freud προχωρεί ακόμη μακρύτερα τη σκέψη του, εισηγούμενος για πρώτη φορά τη θεωρία του σχετικά με την ύπαρξη ενός ενστίκτου, το οποίο αντιμάχεται τα ένστικτα της ζωής, και το οποίο ονομάζει ένστικτο ή ορμή θανάτου, Έτσι αναπτύσσεται μια περιπλοκότερη κατανόηση γύρω από την ύψη των δύο προαναφερθέντων ενστίκτων (libido-αυτοσυντήρηση), για τα οποία τώρα εκφράζεται με φιλοσοφικότερο τρόπο, χρησιμοποιώντας τους ελληνικούς όρους «έρως» (eros) και θάνατος (thanatos). Σ' ένα γράμμα του προς τον Einstein (Βιέννη, Σεπτέμβριος 1932) γράφει χαρακτηριστικά: «Σύμφωνα με την υπόθεσή μας τα ανθρώπινα ένστικτα είναι μόνο δύο κατηγοριών: αυτά που αποσκοπούν στη διατήρηση και ενοποίηση - τα οποία τα αποκαλούμε «ερωτικά», ακριβώς με την έννοια με την οποία ο Πλάτων χρησιμοποιεί τη λέξη «Έρως» στο Συμπόσιό του, ή «σεξουαλικά», με μια σκόπιμη επέκταση της λαϊκής κατανόησης της «σεξουαλικότητας», και αυτά που αποσκοπούν στην καταστροφή και το φόνο και τα οποία κατατάσσουμε μαζί, όπως η επιθετικότητα ή το ένστικτο καταστροφικότητας».

Οι προεκτάσεις της θεωρίας οδηγούν σε συμπεράσματα που αποτελούν πρόκληση για το επιστημολογικό μοντέλο της τότε αλλά και της σύγχρονης εποχής. Αν το ένστικτο θανάτου ενυπάρχει στην ανθρώπινη φύση, εκφραζόμενο ως δύναμη στρεφό-μενη εναντίον του ίδιου του εαυτού, τότε δεν αποτελεί παρά μια δύναμη που οδηγεί σε «μια ανυπέρβλητη τάση παλινδρόμησης που σκοπό έχει να επαναφέρει τις πιο οργανωμένες μορφές ζωής στις λιγότερο οργανωμένες, εξισώνοντας όλες τις διαφορές επιπέδων και ανάγοντας το ζωικό στο άψυχο».— Πρόκειται για μια φυσική τάση

παλινδρόμησης προς κατώτερα επίπεδα οργάνωσης της ζωής βάσει της αρχής της ομοιοστασίας, με προϋπόθεση την παραδοχή ότι οι ζωντανοί οργανισμοί προέρχονται από την ανόργανη ύλη και επομένως τείνουν να επιστρέψουν σ' αυτήν.

Ένας σύγχρονος ψυχαναλυτής σχολιάζοντας το κείμενο του Freud: «Πέρα από την αρχή της Ηδονής» («Beyond the Pleasure Principle») παρατηρεί χαρακτηριστικά: «Όταν μιλά για μια δαιμονική δύναμη ή δαιμονική ισχύ μπορεί να μην έχουμε πρόβλημα μ' αυτό, γιατί προφανώς υπάρχουν σκοτεινές καταστροφικές δυνάμεις που εργάζονται στον εσωτερικό μας κόσμο. Αλλά, όταν ανάγεται σ' ένα διαφορετικό αντιληπτικό πλαίσιο και μιλά για ένα βιολογικό ένστικτο που οδηγεί στην επιστροφή σε μια ανόργανη κατάσταση, αυτό μας δημιουργεί πολύ μεγαλύτερη δυσκολία». Είναι φανερό ότι η μεγαλύτερη δυσκολία δημιουργείται, όταν, στην προέκταση της θεωρίας, διαφαίνεται η ανάγκη να γίνει αποδεκτή η υπόθεση ότι η οργανική ζωή προέρχεται από την ανόργανη.

Φτάνουμε έτσι σε ένα κομβικό σημείο. Η αρχική προσέγγιση, κατά την οποία το θρησκευτικό φαινόμενο κατανοείται απλά ως απάντηση στο ψυχολογικό αίτημα του φόβου απέναντι στο θάνατο, μετακινείται τώρα σε μεγαλύτερο βάθος, καθώς αναδύεται η προτεραιότητα του οντολογικού προβληματισμού.

Όταν η ορθόδοξη Εκκλησία μιλάει για το θάνατο αναφέρεται σε κατηγορήματα ακόμη πιο προκλητικά από τη Φροϋδική υπόθεση περί ενστίκτου θανάτου και επιστροφής στο ανόργανο ή την υπόθεση του Heidegger περί του «είναι-προς-θάνατον». Για την ορθόδοξη θεολογία, ο άνθρωπος δημιουργήθηκε, κτίστηκε, από το απόλυτο μηδέν «εκ του μη όντος» και κατά προέκταση «η απειλή του θανάτου είναι η απειλή του μηδενός, του απόλυτον μηδενός, του «ουκ είναι», δηλαδή της επανόδου στην προκτισιακή κατάσταση. Και η απειλή αυτή είναι μόνιμη για το κτιστό, δεν υπερβαίνεται με καμιά δύναμη εγγενή στη φύση του. Από τη φύση μας γεννιόμαστε νεκροί, βιολογικά πε-θαίνουμε από τη στιγμή που θα γεννηθούμε, και ο κόσμος όλος ως κτιστός φθείρεται υπάρχων και υπάρχει φθειρόμενος».

Ο άνθρωπος είναι κτιστός, δηλαδή θνητός, υποκείμενος στην δυνατότητα του πλήρους και απόλυτου αφανισμού και από αυτή την επίγνωση αναδύεται ο ρεαλισμός της Παράδοσής μας, όπως τον σκιαγραφήσαμε στις προηγούμενες αναφορές μας. Όμως το κτιστό μπορεί να επιζήσει μόνο αν βγει από τον εαυτό του, αν δεθεί και σχετισθεί με κάτι άκτιστο, και το μόνο άκτιστο είναι ο άκτιστος Θεός.

Ο Χριστός δεν είναι σωτήρας του κόσμου γιατί πρόσφερε ένα ηθικό πρότυπο ή μια διδασκαλία για τον άνθρωπο, αλλά γιατί ο ίδιος είναι η ενσάρκωση της υπέρβασης του θανάτου. Στην Θεανθρώπινη μορφή του Χριστού ενώνεται το κτιστό με το άκτιστο - ενώνονται η Θεία με την ανθρώπινη φύση με τον τρόπο που μας διδάσκει η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος της Χαλκηδόνας: «ασυγχύτως» και «αδιαιρέτως». Αν αυτή η ένωση δεν γινόταν «ασυγχύτως», θα καταργείτο η ελευθερία, θα καταλυόταν η διατήρηση της ιδιαίτερης ταυτότητας, της ετερότητας μεταξύ αγαπώντος και αγαπωμένου. Αν δεν γινόταν «αδιαιρέ-τως», θα υπήρχε ανάμεσα στο κτιστό και το Άκτιστο απόσταση, μερικός χωρισμός. Όμως κάθε «διάστημα» μεταξύ Θεού και ανθρώπου επιφέρει το θάνατο, διδάσκει ο Ιερός Χρυσόστομος. «Χωρίς αγάπη, δηλαδή έκσταση από την αυτάρκεια του όντος σε μια κίνηση ενότητας με τον «άλλον» και τελικά με τον όντως «άλλον» (τον Άκτιστον) δεν υπάρχει αθανασία».

Η περί θανάτου θεολογία μας αρχίζει αντίστροφα, όχι από την κατανόηση του θανάτου, αλλά από την κατανόηση του νοήματος της Ανάστασης. «Ανάστασιν Χριστού» πρώτα «θεασάμενοι», στη συνέχεια μπορούμε να ρωτάμε ευθέως: «πού σου, θάνατε, το κέντρον; Πού σου, άδη, το νίκος;».

Η Εκκλησία μας δομήθηκε με το θεμέλιό της επάνω σ' έναν τάφο. Δεν εδογμάτισε στηριζόμενη σε νεφελώδεις θεωρίες περί μετενσαρκώσεων ή νεκροφάνειας του ιδρυτή της. Αντίθετα είδε «Αυτόν ήδη τεθνηκότα» επί του σταυρού, χωρίς την παραμικρή διάθεση ωραιοποίησης ή αμφισβήτησης του γεγονότος. Τον άκουσε να παραδίδει το Πνεύμα και από την πλευρά του πτώματος, που ένυξε ο στρατιώτης, είδε ότι «ευθέως εξήλθεν αίμα και ύδωρ». Το είδε, το βίωσε οδυνηρά και ο «εωρακώς μεμαρτύρηκε, και αληθινή αυτού έστιν η μαρτυρία, κακείνος οίδεν ότι αληθή λέγει...».

Εμείς, η Εκκλησία, γνωρίζαμε καλά ότι πέθανε ο Θεός, προτού το γεγονός αποτελέσει διανοητικό εφεύρημα των σοφών του κόσμου. Όμως γνωρίζουμε επίσης ότι πέθανε «υπέρ της του κόσμου ζωής». Πρέπει κανείς να τολμήσει την αμφισβήτηση κάθε ψυχολογικού, ιδεολογικού ή και θρησκευτικού καταφύγιου που απαλύνει ψευδοπαρηγορητικά το βίωμα της θνητότητας· να τολμήσει να αφεθεί

στην αίσθηση ότι η ζωή μας «τω άδη ήγγισε» και να διακινδυνεύσει —όπως οι μυροφόρες— την προσέγγιση του τάφου Του. Τότε μόνο μπορεί να ολοκληρωθεί η «ανακάλυψη» ότι πέθανε ο Θεός, όταν ανακαλύψουμε επίσης ότι «αποκεκύλισται ο λίθος» από της θύρας του μνημείου. Ότι «ανέστη Χριστός και ζωή πολιτεύεται».

4. Συμπεράσματα

Μπροστά στην οδύνη του θανάτου η λύση δεν είναι η ψυχολογική άρνηση του γεγονότος, ούτε μια φαινομενική αποδοχή, που συγκαλύπτει την απώλεια της ελπίδας. «Αδελφοί, ου θέλω υμάς αγνοείν περί των κεκοιμημένων, ίνα μη λυπήσθε, καθώς και οι λοιποί οι μη έχοντες ελπίδα». Τί δεν πρέπει λοιπόν να αγνοούμε; «Ει γαρ πιστεύομεν ότι Ιησούς απέθανε και ανέστη, ούτω και ο Θεός τους κοιμηθέντας διά του Ιησού άξει συν αυτώ».

Τώρα μπορούμε να απαντήσουμε στο αρχικό ερώτημα. Η προσδοκία μας για εκ νεκρών ανάσταση δεν αποτελεί μία μυστικιστικού τύπου απάντηση σ' ένα αίτημα για ψυχολογική ανακούφιση του άγχους θανάτου, ούτε μία οπιούχο νάρκωση της επιθανάτιας αγωνίας μας. Η προσδοκία μας στηρίζεται στην αδιάψευστη μαρτυρία του κενού τάφου, στην επίγνωση ότι ο άδης επικράνη. Στη βεβαιότητα ότι ο θάνατος νικήθηκε μετά την ασύγχυτη και αδιαίρετη ένωση κτιστού και ακτίστου στο θεανδρικό πρόσωπο του Κυρίου Ιησού, τον εκούσιο σταυρικό Του θάνατο, την κάθοδό Του «εν τοις κατωτάτοις της γης» και την τριήμερή Του έγερση.

«Ο Χριστός είναι «σωτήρ του κόσμου» όχι γιατί θυσιάστηκε στο Σταυρό εξαλείφοντας μ' αυτό τον τρόπο τις αμαρτίες του κόσμου, αλλά γιατί «ανέστη εκ νεκρών θανάτω θάνατον πατήσας». Η Δύση (Ρωμαιοκαθολική και Προτεσταντική) που είδε το πρόβλημα του κόσμου ως πρόβλημα ηθικό (παράβαση εντολής και τιμωρία) έκαμε το Σταυρό του Χριστού το επίκεντρο της πίστεως και της λατρείας. Αλλά η Ορθοδοξία εξακολουθεί να τονίζει την Ανάσταση ως το κέντρο όλης της ζωής της, ακριβώς γιατί είδε ότι το πρόβλημα του κτιστού δεν είναι ηθικό αλλά οντολογικό, είναι το πρόβλημα της υπάρξεως (και όχι της ομορφιάς) του κόσμου, το πρόβλημα του θανάτου».

Ας το διατυπώσουμε λοιπόν καθαρά: Αν η πίστη μας αποτελεί ένα ψυχολογικό καταφύγιο, αν η χριστιανική ελπίδα μας περιορίζεται μόνο σ' αυτή τη ζωή, τότε είμαστε οι πιο αξιοθρήνητοι, οι ελεεινότεροι απ' όλους τους ανθρώπους.

Ίσως είναι καιρός το κήρυγμά μας να ξαναβρεί το χαμένο κέντρο αναφοράς του, και τότε, αντί όλων όσων προαναφέρθηκαν ως απάντηση στο ερώτημα που θέσαμε στην αρχή, θα αρκεί η φράση του αποστόλου Παύλου: «Ει Χριστός ουκ εγήγερται, κενόν άρα το κήρυγμα ημών, κενή δε και η πίστις υμών».

(π. Αδαμαντίου Αυγουστίδη, «Εν ασθενείαις καύχησις», εκδ. Αρμός, σ.31-43)